

Ismail SAIFNAZAROV,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti professori, falsafa fanlari doktori
E-mail: profis48_48@mail.ru

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT ON NATIONAL VALUES

Annotation

In the modern world, the rapid development of artificial intelligence technologies is affecting almost all areas of our lives. These technologies are not only radically changing the economy, medicine, education and industry, but also have a significant impact on the system of culture and national values. National values are the historical, cultural and spiritual heritage of a people, their formation is carried out through traditions, customs, language, art and spiritual and moral principles passed down from generation to generation for centuries. Artificial intelligence creates opportunities to preserve, develop or, conversely, change these values.

Key words: artificial intelligence, culture, national values, digitization, education, language, cultural heritage, works of art, young generation.

ВЛИЯНИЕ РАЗВИТИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ

Аннотация

В современном мире стремительное развитие технологий искусственного интеллекта затрагивает практически все сферы нашей жизни. Эти технологии не только кардинально меняют экономику, медицину, образование и промышленность, но и оказывают существенное влияние на систему культуры и национальных ценностей. Национальные ценности являются историческим, культурным и духовным наследием народа, их формирование осуществляется через традиции, обычаи, язык, искусство и духовно-нравственные принципы, передаваемые из поколения в поколение на протяжении веков. Искусственный интеллект создает возможности для сохранения, развития или, наоборот, изменения этих ценностей.

Ключевые слова: искусственный интеллект, культура, национальные ценности, цифровизация, образование, язык, культурное наследие, произведения искусства, молодое поколение.

SUN'IY INTELLEKT RIVOJINING MILLIY QADRIYATLARGA TA'SIRI

Annotatsiya

Zamonaviy dunyoda sun'iy intellekt texnologiyalarining tez sur'atlar bilan rivojlanishi hayotimizning deyarli barcha sohalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Bu texnologiyalar nafaqat iqtisodiyot, tibbiyot, ta'lim va sanoat sohalarini tubdan o'zgartirmoqda, balki madaniyat va milliy qadriyatlar tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Milliy qadriyatlar - bir xalqning tarixiy, madaniy va ma'naviy merosi bo'lib, ularning shakllanishi asrlar davomida avloddan-avlodga uzatilgan an'analar, urf-odatlar, til, san'at va ma'naviy-axloqiy tamoyillar orqali amalga oshadi. Sun'iy intellekt esa ushbu qadriyatlarni saqlash, rivojlantirish yoki aksincha, ularni o'zgartirish imkoniyatlarini yaratmoqda.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, madaniyat, milliy qadriyatlar, raqamlashtirish, ta'lim, til, madaniy meros, san'at asarlari, yosh avlod.

Kirish. Sun'iy intellekt va milliy qadriyatlar mavzusi zamonaviy dunyoda katta ahamiyat kasb etmoqda. Texnologik taraqqiyot inson hayotining barcha jabhalariga chuqur ta'sir ko'rsatib, yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellektning rivojlanishi milliy madaniyat, an'analar va qadriyatlar tizimiga qanday ta'sir qilishi, ularni saqlash va rivojlantirishda qanday rol o'ynashi haqida dolzarb savollarni yuzaga keltirmoqda. Milliy qadriyatlar – bu xalqning tarixiy tajribasi, madaniy merosi, urf-odatlari va axloqiy tamoyillaridir, ular jamiyatning o'zligini belgilaydi va avloddan-avlodga o'tadi. Sun'iy intellekt esa global miqyosda keng qo'llanilishi bilan milliy madaniyatlarining o'ziga xosligini saqlash va rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratishi mumkin. Shu bilan birga, texnologiyaning tezkor o'sishi va uning madaniyatga ta'siri ba'zan milliy qadriyatlarning yo'qolishiga, madaniy identifikatsiyaning zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun sun'iy intellektning milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashuvi, ularni hurmat qilish va saqlash masalalari bugungi kunning muhim vazifalaridan biriga aylangan. Ushbu mavzu doirasida sun'iy intellekt va milliy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish, ularning o'zaro ta'sirini aniqlash va kelajakda qanday yo'nalishda rivojlantirish mumkinligini tahlil qilish zarur.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Sun'iy intellekt bu - insonning mantiqiy va ijodiy funksiyalarini bajaruvchi intellektual sun'iy tizim deganidir. YA'ni bu atama orqali turli yo'nalish va maqsadlarga qarab ishlab chiqilgan, insonning aql salohiyatini o'zida namoyon etuvchi robot yoki qurilmadir. Ko'pchiligimizning hayolimizga robot deganda so'zlaydigan, buyruqlarni bajaruvchi, biror ko'nikmaga moslashtirilgan mashinani tushunamiz. Sun'iy intellekt sohasidagi tezkor rivojlanish bugungi kunda nafaqat texnologik yangiliklarga, balki ijtimoiy, madaniy va ma'naviy sohalariga ham chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, milliy qadriyatlar va madaniyatni saqlash, rivojlantirish nuqtai nazaridan sun'iy intellektning o'rni va roli juda muhimdir.

Mamadaliyev N. va Amirov J. sun'iy intellekt texnologiyalarining inson hayoti va jamiyatdagi o'rni haqida ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Ular sun'iy intellektning milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishdagi imkoniyatlarini ta'kidlaydilar. Shuningdek, sun'iy intellekt ta'lim va madaniyat sohalarida milliy qadriyatlarni targ'ib qilishdagi samaradorligi haqida ma'lumotlar berganlar[1]

Xudoyberdiyev A. "Sun'iy intellektni rivojlantirish – yangi O'zbekiston milliy taraqqiyotining asosi" nomli ilmiy maqolasida sun'iy intellektning milliy taraqqiyotdagi o'rni va uning milliy qadriyatlar bilan uyg'unligi haqida fikr yuritiladi

va milliy qadriyatlarni sun'iy intellekt yordamida saqlash va ularni yangi avlodga yetkazishning yangi usullarini taklif qiladi[2].

Qodirov S. "Sun'iy intellekt va adabiy ta'lim" nomli ilmiy tadqiqotlarida sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida milliy adabiyotlarni o'rganish va o'qitish metodlari tahlil qilinadi. U, milliy til va adabiyotning sun'iy intellekt orqali rivojlanishiga katta e'tibor beradi[3].

Muhokama. Sun'iy intellektning milliy qadriyatlarga ijobiy ta'siri bir necha asosiy yo'nalishda ko'rinadi. Avvalo, bu texnologiyalar madaniy merosni saqlash va targ'ib qilishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Masalan, raqamlashtirish va tahlil qilish vositalari yordamida qadimiy qo'lyozmalar, san'at asarlari, tarixiy hujjatlar va madaniy obidalar raqamli formatga o'tkazilib, ularni keng jamoatchilikka taqdim etish imkoniyati paydo bo'ladi. Bu esa milliy madaniyatni global miqyosda tanitish va uni yosh avlodga yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, sun'iy intellekt asosidagi tillarni qayta tiklash va rivojlantirish tizimlari, masalan, tabiiy tilni qayta ishlash texnologiyalari, milliy tillarning saqlanishiga xizmat qiladi. Bu esa tilning yo'qolib ketishining oldini olish va milliy o'zlikni saqlashga yordam beradi. Biroq, sun'iy intellektning milliy qadriyatlarga ta'siri faqat ijobiy jihatlari bilan cheklanmaydi. Globalizatsiya jarayonlari va texnologik taraqqiyot natijasida sun'iy intellekt asosida yaratilgan kontent ko'pincha xalqaro standartlar va madaniyatlar asosida shakllanadi. Natijada, milliy madaniyatlarning o'ziga xosligi va noyoblighi kamayishi, ularning o'rnini global madaniyatning umumiy tendensiyalari egallashi xavfi yuzaga keladi. Bu holat milliy qadriyatlarning erkin rivojlanishiga to'sqinlik qilishi, ularning sun'iy ravishda standartlashtirilishi va soddalashtirilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, sun'iy intellekt texnologiyalarini yaratishda va qo'llashda milliy madaniyat va qadriyatlarni himoya qilish, ularni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus strategiyalar ishlab chiqish zarur. Sun'iy intellektning madaniyat sohasidagi yana bir muhim ta'siri - bu ijodiy jarayonlarni avtomatlashtirish va yangi ijodiy imkoniyatlarni yaratishdir. Sun'iy intellekt yordamida musiqiy, badiiy, adabiy va boshqa san'at asarlari yaratilmoqda, bu esa madaniyatning yangi shakllarini paydo qilmoqda. Shu bilan birga, bu jarayon milliy madaniyatning an'anaviy shakllariga yangi qarashlar kiritish, ularni zamonaviylashtirish imkonini beradi. Lekin bu jarayon ba'zan madaniyatning asl mohiyatini yo'qotish xavfini ham tug'diradi, chunki sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan mahsulotlar insoniy tajriba va hissiyotlarning chuqurligidan mahrum bo'lishi mumkin. Shu sababli, milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishda inson omilining o'rnini saqlanib qolishi, texnologiyalar inson ijodining yordamchisi sifatida ishlatilishi muhimdir.

Tadqiqot natijalar. Milliy qadriyatlarga ta'sir ko'rsatishda sun'iy intellektning ta'lim sohasidagi roli ham katta ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida milliy tarix, til va madaniyatni o'rgatishda interfaol va individual yondashuvlar joriy etilmoqda. Bu esa yosh avlodning milliy o'zligini mustahkamlashga, ularni o'z madaniyatiga hurmat bilan qarashga o'rgatishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt yordamida yaratilgan ta'lim resurslari milliy qadriyatlarni yanada kengroq auditoriyaga yetkazish imkonini beradi. Biroq, ta'limda texnologiyalardan noto'g'ri foydalanish milliy qadriyatlarni noto'g'ri talqin qilish yoki ularni chetga surish xavfini ham tug'diradi, shuning uchun ta'lim jarayonida madaniy kontekstni hisobga olish zarur[4].

Sun'iy intellekt milliy qadriyatlarning ommaviy axborot vositalarida aks etishida ham muhim rol o'ynaydi. Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida yaratilgan kontent va media mahsulotlari milliy madaniyatni targ'ib qilishda samarali vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga,

bu texnologiyalar yordamida noto'g'ri yoki manipulyativ axborot tarqatish xavfi ham mavjud. Bu esa milliy qadriyatlarning buzilishiga, ijtimoiy birdamlik va milliy o'zlikning zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, sun'iy intellekt texnologiyalarini axborot maydonida mas'uliyatli va ehtiyotkorlik bilan qo'llash zarur. Sun'iy intellekt milliy qadriyatlarni himoya qilishda ham muhim vosita bo'lishi mumkin. Masalan, madaniy meros obyektlarini monitoring qilish, ularni noqonuniy olib chiqilishining oldini olish, madaniy va tarixiy obidalarini saqlash uchun sun'iy intellektning kuzatuv va tahlil qilish imkoniyatlaridan foydalanish mumkin. Bu esa milliy madaniyatning jismoniy va ma'naviy boyliklarini saqlashda yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi milliy xavfsizlik va madaniy suverenitetni ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi[5].

Sun'iy intellekt milliy qadriyatlarni saqlashda birinchi navbatda madaniy merosni raqamlashtirish va saqlash imkoniyatini yaratadi. Qadimiy qo'lyozmalar, tarixiy hujjatlar, madaniy yodgorliklar va san'at asarlari raqamli formatga o'tkazish orqali ularni uzoq vaqt davomida saqlash mumkin bo'ladi. Bu jarayon nafaqat madaniy merosni yo'qotilishdan himoya qiladi, balki uni keng jamoatchilikka taqdim etishda ham katta yordam beradi. Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida raqamlashtirilgan materiallarni tezkor va samarali tarzda qidirish, tahlil qilish, tarjima qilish imkoniyati paydo bo'ladi. Natijada, milliy madaniyatning noyob namunalarini saqlab qolish va ularni yangi avlodlarga yetkazish osonlashadi. Sun'iy intellekt milliy tilni rivojlantirish va saqlashda ham muhim vosita hisoblanadi. Ona tilimiz milliy qadriyatlarning eng asosiy ko'rsatkichi bo'lib, uning saqlanishi millatning o'zligini saqlashga xizmat qiladi. Sun'iy intellekt asosida yaratilgan til o'rgatish dasturlari, tarjimonlar, nutq tanib olish tizimlari ona tilining rivojlanishiga katta hissa qo'shmoqda. Bu texnologiyalar yordamida tilni o'rganish jarayoni interaktiv va qiziqarli bo'lib, yosh avlodni ona tiliga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Shuningdek, sun'iy intellekt asosidagi tilni qayta ishlash tizimlari yordamida milliy tilni avtomatik ravishda to'g'rilash, yangilash va rivojlantirish imkoniyatlari yaratilmoqda. Madaniy an'analar va urf-odatlarini saqlashda ham sun'iy intellektning o'rnini katta. Masalan, xalq og'zaki ijodini, qo'shiqlarini, raqslarini, bayram marosimlarini raqamli shaklda saqlash va tahlil qilish mumkin. Bu jarayon milliy madaniyatning boyligini saqlab qolish va uni keng jamoatchilikka yetkazishda samarali vosita hisoblanadi. Sun'iy intellekt yordamida madaniy tadbirlarni virtual muhitda tashkil etish, yoshlarni milliy qadriyatlar bilan tanishtirish imkoniyati oshmoqda. Shu tariqa, an'anaviy madaniyat yangi texnologiyalar yordamida yanada kengroq auditoriyaga yetkaziladi. Sun'iy intellekt milliy qadriyatlarni saqlashda ta'lim tizimida ham muhim rol o'ynaydi. Milliy qadriyatlarni yosh avlodga yetkazishning eng samarali yo'li bu ta'limdir. Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida milliy madaniyat, tarix, til va urf-odatlarini o'rgatishga mo'ljallangan interaktiv darsliklar, o'quv dasturlari ishlab chiqilmoqda. Bu dasturlar yordamida ta'lim jarayoni yanada qiziqarli va samarali bo'ladi. Shuningdek, sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan testlar va baholash tizimlari o'quvchilarning bilim darajasini aniq va tezkor baholash imkonini beradi. Bu esa ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Sun'iy intellektning milliy qadriyatlarga ta'siri faqat ijobiy jihatlarga ega emas. Texnologiyaning noto'g'ri qo'llanilishi madaniy stereotiplarni buzish, noto'g'ri axborot tarqatish, milliy qadriyatlarni pastga tushirish kabi salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Globalizatsiya jarayonida xorijiy madaniyat elementlarining keng tarqalishi milliy qadriyatlarning sustlashishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois, sun'iy intellektni rivojlantirishda axloqiy va madaniy

meyorlarni hisobga olish, milliy qadriyatlarni himoya qilish uchun maxsus mexanizmlar yaratish zarur. Davlat siyosati milliy qadriyatlarni saqlashda sun'iy intellektning samarali qo'llanilishida muhim ahamiyatga ega. Davlat tomonidan sun'iy intellekt texnologiyalarini milliy madaniyatni asrab-avaylash, tilni rivojlantirish, tarixiy merosni saqlash maqsadida qo'llashga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Shu bilan birga, sun'iy intellekt sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borish, milliy qadriyatlar asosida axloqiy kodekslar ishlab chiqish zarur. Bu esa texnologiyaning ijtimoiy va ma'naviy sohalariga salbiy ta'sirini kamaytirishga yordam beradi. Sun'iy intellektning madaniy merosni saqlashdagi imkoniyatlari kengayib borar ekan, uning inson hayotidagi o'rnini ham chuqur anglash zarur. Sun'iy intellekt insonning ijodiy salohiyatini oshirish, madaniy boyliklarni yangicha shakllarda ifodalash imkonini beradi. Masalan, Sun'iy intellekt yordamida yangi san'at asarlarini yaratish, milliy motivlarga asoslangan virtual muhitlarni tashkil etish mumkin. Bu esa milliy madaniyatning zamonaviy shakllarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Milliy qadriyatlarni saqlashda sun'iy intellektning yana bir muhim yo'nalishi – axborot xavfsizligi va madaniy kontentni himoya qilishdir. Internet va raqamli platformalarda madaniy kontentning noqonuniy nusxalanishi, buzilishi milliy qadriyatlarning yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan xavfsizlik tizimlari madaniy merosni himoya qilishda samarali vosita hisoblanadi. Bu texnologiyalar yordamida madaniy kontentni monitoring qilish, noqonuniy tarqatishni aniqlash va oldini olish mumkin. Sun'iy intellekt milliy qadriyatlarni saqlashda xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Turli mamlakatlarning madaniy merosini raqamlashtirish, saqlash va targ'ib qilish bo'yicha tajriba almashish, birgalikda loyiha va dasturlar yaratish milliy qadriyatlarning global miqyosda tan olinishiga xizmat qiladi. Bu esa millatlarning o'zaro hurmat va do'stlik rishtalarini mustahkamlashga yordam beradi. Yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida

tarbiyalashda sun'iy intellektning roli katta. Yoshlar zamonaviy texnologiyalar bilan birga o'sib kelayotganligi sababli, ularni milliy madaniyatga qiziqirish uchun sun'iy intellekt asosidagi innovatsion usullarni qo'llash zarur. Virtual haqiqat, interaktiv o'yinlar, raqamli muzeylar kabi vositalar yoshlarni milliy qadriyatlar bilan tanishtirishda samarali bo'lishi mumkin. Bu esa milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Sun'iy intellekt milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishda katta imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamlashtirish, tilni rivojlantirish, madaniy merosni himoya qilish, ta'lim tizimini takomillashtirish kabi yo'nalishlarda Sun'iy intellekt texnologiyalari milliy qadriyatlarning yangi avlodga yetkazilishida muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, texnologiyaning salbiy oqibatlarini oldini olish, axloqiy va madaniy meyorlarni hisobga olish zarur. Milliy qadriyatlarni saqlashda sun'iy intellektning roli yanada oshishi uchun davlat, jamiyat va ilm-fan sohalariga o'zaro hamkorlikda ishlashi lozim. Faqat shu yo'l bilan milliy qadriyatlar yangi texnologiyalar davrida ham saqlanib qoladi va rivojlanadi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt milliy qadriyatlarga ta'sir ko'rsatishda ikki tomonlama yuzaga ega. U madaniyatni saqlash, rivojlantirish va targ'ib qilishda yangi imkoniyatlar yaratadi, shu bilan birga, milliy o'zlikning zaiflashishi, madaniy noyoblikning yo'qolishi kabi xavflarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish va qo'llashda milliy qadriyatlarni himoya qilish, ularni rivojlantirishga yo'naltirilgan kompleks yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. Milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishda inson omilining o'rnini saqlanib qolishi, texnologiyalar inson ijodining yordamchisi sifatida ishlatilishi muhimdir. Faqat shu yo'l bilan sun'iy intellektning milliy qadriyatlar sohasidagi salbiy ta'sirlarini kamaytirish va ijobiy imkoniyatlarini maksimal darajada oshirish mumkin bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Mamadaliyev N., Amirov J. "Sun'iy intellekt va uning inson hayotiga ta'siri" - "O'zbekiston Ta'lim NASHRI", Toshkent viloyati, 2023. - 250-b
2. Xudoyberdiyev A. "Sun'iy intellektni rivojlantirish – yangi O'zbekiston milliy taraqqiyotining asosi" - "Ilm-Fan Nashriyoti", Samarqand viloyati, 2022. - 148-b
3. Qodirov S. "Sun'iy intellekt va adabiy ta'lim" - "Ziyo Nashr", Farg'ona viloyati, 2024. -213-b
4. Rahmonov B. "Sun'iy intellektning afzalliklari va qo'llanilish sohalariga nazar" - "Innovatsion Nashriyot", Namangan viloyati, 2023. -198-b
5. Islomov D. "Sun'iy intellekt – inson tabiiy idrokining mahsuli" - "Adabiyot va Fan", Andijon viloyati, 2023. -147-b
6. Tursunov M. "Milliy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalar: sun'iy intellekt nuqtai nazaridan" - "Texnologiya Nashri", Buxoro viloyati, 2022.- 235-b
7. Karimova N. "Sun'iy intellekt va madaniy merosni saqlash" - "Madaniyat Nashriyoti", Qashqadaryo viloyati, 2023. -219-b
8. Yusupov O. "Sun'iy intellekt va milliy identifikatsiya muammolari" - "Ilmiy Nashr", Namangan viloyati, 2024. -265-b
9. Davronov A. "Texnologiya va milliy qadriyatlar: sun'iy intellektning ijtimoiy ta'siri" - "Toshkent Davlat Universiteti Nashriyoti", Toshkent shahri, 2023. 290-b
10. Normatov S. "Sun'iy intellekt va axloqiy qadriyatlar: zamonaviy yondashuvlar" - "Zamonaviy Ilm Nashriyoti", Navoiy viloyati, 2024. - 276-b